

O REKCIJAMA GLAGOLA *IĆI*

Vladimir Anić

0.1. Poznato je da glagol u rečenici može tražiti neki iskazan oblik koji nazivamo dopunom ili dodatkom. Najobičniji je slučaj kad glagol traži dopunu u akuzativu, npr. *nositi + što*. U novijoj stručnoj literaturi sve se više ide za tim da se razgraniče pojmovi glagolska rekcija i glagolska valencija. Dopuna u akuzativu ne može se javiti uz sve glagole, već samo uz neku podvrstu (npr. uz *voljeti, čitati*), a tako i dopune u drugim padežima. Takva specifična rekcija može se nazvati valentnošću, a rekcija bi ostala terminom za opću sposobnost jednog elementa da upravlja drugim elementom.¹ Osim toga, uz svaki glagol može se upotrijebiti elemenat u funkciji priloga ili pak negacija.

1.0. Terminologija je još u previranju, a ovdje ćemo se zadržati – zadržavajući termin rekcija – na situaciji kad glagol *ići*, posebno kad je prefigiran, sažimlje u sebi posebne gramatičko-semantičke odnose.

1.1. Uočljivo je da gl. *ići* znatno mijenja značenje u položaju upravne riječi zavisno od svoje rekcije: *idem roditeljima* (gl. + D) znači kretanje, a *idem na ručak* (gl. + A) znači namjeru da se izvrši u cjelini radnja na onome što znači imenica u akuzativu. Cijela veza je uvjetovana. U vezi *idemo raditi* pretvorenoj intonacijom u uzvičnu rečenicu, gl. *ići* gubi značenje „ići”, „kretati se”, pa čak i funkciju glagola. Tu bi se mogao parafrazirati uzvikom *hajde, hajdemo* (koji se poglagoljuje u morfološkom smislu tako što dobiva paradigmatu imperativa).²

2.0. Glagol motiviran glagolom *ići* izmjenama prefiksa precizira i mijenja nijanse značenja kretanja. Ako kažemo *ići u sobu* ili *ući u sobu*, a ne *ići sobu* ili *ući sobu* jasno je da glagol kretanja ostvaruje rekciju u akuzativu uz prijedlog zavisan o značenju uprav-

¹ P. Mrazović: Rečenični obrasci u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku. *Filologija*, 14, Zagreb, 1986, str. 235.

² P. Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971. i d., s. v.

noga glagola. U tom gramatičkom okviru imamo *naići na (što)*, *otići na (što)*, *izići iz (čega)* i *proći kroz (što)*, potonje uz moguće značenje „proživjeti” i *proći (što)*. Ti se odnosi mogu prikazati ovako:

\emptyset /prefiks (*id/iš/iđ*) (*ti*) + \emptyset /prijedlog + padež

Takva formalizacija omogućuje da uočimo kako su *id/iš/iđ* jedinice na sinhronijskoj osi jezika, iz kojih se iščitavaju oblici *idem* (bez prefiksa), *išao* i *naišao* (bez prefiksa i s prefiksom) i *naiđem*, *naiđoh* (s prefiksom). Činjenica što postoje iz modela izvedeni oblici *idem* (prez.) i *naiđem* (prez.) ili *naiđoh* (aor.) i *naiđem* (prez.) i *naiđoh* (aor.) ne odlučuje sama po sebi o tome da li se ona promatraju ili ne kao činjenice književnog jezika u smislu kodifikacije norme. Prikazana alterniranja su djelujuće pravilo na sinhronijskoj osi jezika. Ali nema sumnje da se sadašnje „zatečeno” stanje, oblik gl. *unići* objašnjava etimologijom – slijedom promjena na dijahronijskoj osi jezika (*у њн*), neovisno o djelujućem pravilu *u* + (\emptyset /n) + *ići* > *ući/unići* i rekcije *unići u (što)* na sinhronijskoj osi.

2.1. Gl. *ići* pokazuje ove odnose:

(a) na : s(a)	<i>idem</i> na + A
<i>Idem na fakultet</i>
<i>Idem na robiju</i>	<i>idem</i> s(a) + G
<i>Idem s fakulteta</i>
<i>Idem s robije</i>
(b) \emptyset /k : od	<i>idem</i> (k) + D
<i>Idem (k) roditeljima</i>	<i>idem</i> od + G
<i>Idem od roditelja</i>
(c) u : iz	<i>idem</i> u + A
<i>Idem u bolnicu</i>	<i>idem</i> iz + G
<i>Idem iz bolnice</i>

2.2. Testirat ćemo odnos protusmjernosti, tj. odnos dviju radnji suprotnog smjera. Najprije, a) glagoli *naići na (što)*, *mimoići (što)* i *mimoići se (s kim)* značenje „suprotnosti”, ne protusmjernosti, imaju u negaciji same radnje iskazano gramatičkim sredstvom negacije; b) glagoli *nadoići* (interpretirano *na* + *doići*, motivacijski, ne etimološki *na* + *do* + *id* + *ti*) i *nadoći* (interpretirano *na* + *doći*, ne *na* + *do* + *id* + *ti*) izražavaju (dobivaju) radnju suprotnog smjera odgovarajućim leksemom (slegnuti se, staložiti se, seknuti).

3.0. Glagol *ući* (na sinhronijskoj osi samostalan, na dijahronijskoj prepoznajemo u njemu gl. *ići*) i *uzići* imaju parove s protusmjernim značenjem *izići* i *sići*. Oni ulaze u svoje prijedložno-padežne veze *ući u (što)*, *uzići na (što)* – akuzativ, *izići iz (čega)*, *sići s (čega)* – genitiv.

Poseban slučaj predstavlja veza u kojoj *izići* ne čini par s *ući*, nego s *otići*. Pouzdano je da ne možemo verificirati (ovjeriti) kao originalni govornici konstrukciju *idem u robiju* ili *ulazim u robiju* (u izravnom, neprenesenom, normalnom značenju), nego *idem na robiju*, *odlazim na robiju*. Radnja suprotnog smjera izrazit će se simetrično *na : s(a) idem s robije*, *odlazim s robije* (vidi (a), 2.1).

U odnosu *otići-izići* (drugačijem nego *ući-izići*) realni primjeri koje ima pokazuju da *izići iz* + G u ukrštanju konstrukcija podliježe rekciji *ići na* + A i odnosu *na : s(a)*, što smisao i rekciju nameće radnji protivnog smjera (ne *izići iz* + G, nego *izići s(a)* + G : *izišao s robije*. Dakle, predvidljiv, frazeologiziran odnos glagol + *na* + A nameće se radnji protivnog smjera. Time se gl. *izići* ponaša kao svaki drugi koji bi ušao u prijedložno-

-padežnu konstrukciju *na + G* (npr. *dospio na robiju : s(a) + G* (npr. *pobjegao s robije, ne pobjegao iz robije*). Taj odnos ne ovisi o licu (*ja, ti, on*), broju (*ja, vi*) ni glagolskom vidu (*išao, otišao*).

S a ž e t a k

Vladimir Anić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.56:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 14. VI. 1988, primljen za tisk 12. IX. 1988.

On Prepositional Patterning of the Verb ići

The verb *ići* subordinates its pattern *ići s(a) + G* to the pattern *otići na + A*, instead of retaining the relation *ići iz + G : uču + A*.

NEŠTO NAPOMENA O *SINTAKSI* PROF. KATIČIĆA

(Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*
– Nacrt za gramatiku, Zagreb 1986.)

Ivo Pranjković

Knjiga s navedenim naslovom, objavljena u suradnji JAZU i Globusa iz Zagreba kao dio dugo pripremanog projekta koji se obično naziva velikom znanstvenom gramatikom, očekivala se u serbokroatističkoj javnosti s velikim nestrpljenjem. Za to je bilo više razloga. Ovom prilikom navest ću tri. Prvo, ni s jednim od dosadašnjih priručnika sintakse hrvatskoga ili srpskoga jezika ne možemo biti zadovoljni: Maretićeva je sintaksa zastarjela, Lalevićeva je pretradicionalna, Stevanovićeva je, iako dosad najopširnija, više normativistička nego opisna, poglavlje posvećeno sintaksi u *Priručnoj gramatici* prije je uvod u opću sintaksu negoli sintaktički opis konkretnog jezika, Minovićeva – objavljena u Sarajevu prošle godine – donosi malo novoga iako se načelno poziva i na Tesnière, i na Chomskog, i na Fillmore, i na Chafea. Drugo, za sintaksu se može reći da je još uvijek u samom žarištu lingvističkih zbivanja. Treće, autor *Sintakse* uživa ugled, s potpunim pravom, jednog od najpućenijih i najsvestranijih hrvatskih lingvista (koji se uz to u posljednje vrijeme sve više bavi slavističkim temama).

S ciljem da se o vrlo poticajnim, izazovnim, ali katkada i spornim rješenjima koja se nude u Katičićevoj knjizi nastavi stručna rasprava iznijet ću nekoliko dojmova i zapažanja koji su mi se nametnuli nakon podrobnijih iščitavanja.

1. Pokušat ću najprije nešto reći o onome što bi se moglo nazvati osnovnom koncepcijom knjige. Najkraće (ali, naravno, ne i najpreciznije) ta bi se koncepcija mogla opisati kao dosta spretan, pa i originalan, spoj jednog vrlo slobodno shvaćenog (da ne kažem „vlastitog”) transformacionalizma i tradicionalnog pristupa sintaksi, najbližega onome kakav je u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji predstavljen radovima Augusta Musića, o tome uostalom govori i sam Katičić: „U izgrađivanju sintaktičkih nazora mnogo su mi značile rasprave Augusta Musića”, str. 7.